

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2005
FORFATTER:	Aage Andersen
TITEL:	Bevisets stilling: Rottekrudt eller naturlig død?
KORT RESUME:	Sagen om Kristoffer Larsens død i 1546.

BEVISETS STILLING: ROTTEKRUDT ELLER NATURLIG DØD?

AF AAGE ANDERSEN

Kong Christian 3. opholdt sig som så ofte før i Kolding i maj og juni måneder 1546. Med sig havde kongen sin kansler, Johan Friis, der var leder af Danske Kancelli, og regeringsmagten udøvedes således i denne periode fra Koldinghus.

Kongen kom fra en rejse med dele af Rigsrådet, og den havde ført dem til Kolding via Viborg, Ålborg og Århus. Sammen udgjorde de rigets højeste domstol, Det kongelige Retterting, der som slutinstans afsagde domme. Ved domfældelserne påberåbtes som retsgrundlag nu og da lovgivning, som Rigsrådet selv havde været med til at vedtage. Vore dages tilstræbte tredeling af magten hører først hjemme i 1700-tallets tankegods.

I maj og juni 1546 afgjorde Rettertingen 28 sager, hvoraf fire vedrørte forhold i Kolding eller Koldinghus len. Jeg har valgt en af disse sager ud, fordi den fortæller os lidt om livet i Kolding i første halvdel af det 16. århundrede blandt mennesker, om hvilke vi i øvrigt ingen efterretninger har – hverken før eller siden – og fordi den giver os et indblik i appelsystemet, da sagen appelleredes fra Kolding Byting til Rettertingen som anden og afsluttende instans. De retslige afgørelser blev truffet af dommere, der ikke alle var juridisk skolede.

SAGEN OM KRISTOFFER LARSENS DØD

Kristoffer Larsens svoger, Rasmus Sørensen, havde stævnet nogle sandemænd eller næv-

ninger, der havde tiltalt hans søster, Gertrud, for at have ombragt sin ægtemand, Kristoffer Larsen, og hans moder for at have hjulpet datteren med at forgive hendes mand. Sagen var berammet til den 31. maj 1546.

Rasmus Sørensen hævdede, at disse beskyldninger var grundløse. Svogeren var en svagelig og skrøbelig karl og var pludselig død. Søsteren var blevet anklaget på grund af den pludseligt indtrådte død og på grundlag af et udsagn fra en "løss" eller upålidelig kvinde ved navn Anne. Anne boede hos moderen og måtte derfor anses for at have indsigt i familieforholdene, men hun havde udtalt sig i forbindelse med, at hun var blevet lagt i jern – hvorfra hun dog senere var undveget. Moderen, som havde været til stede ved svigersønnens død, havde været så forskrækket, at hendes udsagn ikke var blevet forstået af sandemændene, der havde kendt søsteren skyldig i drab og moderne i overfald på sagesløs.

Rasmus Sørensen bevidnede nu over for Rettertingen sin og sin families agtværdige levned gennem flere generationer i Kolding med et tingsvidne af Kolding Byting, hvilket vil sige, at et antal af byens mest troværdige mænd havde udtalt sig skriftligt om Rasmus Sørensens familiesandel i byen gennem flere slægtled. Han fremlagde også et vidnesbyrd afsagt ved Brusk Herredsting, hvor fire mænd meddelte, at de på Bytingen i Kolding havde hørt Rasmus erklære sig og sine uskyl-

Kong Christian 3., maleri på slottet Sondershausen i Thüringen.

dige i Kristoffer Larsens død og havde ytret ønske om, at 24 gode mænd ved selvsyn skulle afgøre, om afdøde havde været udsat for overgreb. Endvidere anmodede han om, at søsteren løslodes i forbindelse med afdødes begravelse, så hun kunne lægge hånd på sin afdøde mand. Herved kunne Vor Herre tilkendegive hendes skyld. Intet af disse ønsker var dog blevet imødekommet. Sandemændene konstaterede blot, at de havde handlet korrekt, og deres kendelse fremlagdes som dokumentation af byfogeden Jørgen Holst.

For de forsamlede dommere fremlagdes nu seks mænds vidnesbyrd om, at de havde hørt Koldings borgmester Hans Hugger spørge Rasmus Sørensens moder, om der havde været nogen til stede ved dødsfaldet. Hun fremførte, at Niels Murermeister havde været der, hvilket han dog benægtede ved forespørgsel fra Hans Hugger. Dog havde han hørt, at nu afdøde havde råbt "Eja, moder, jeg dør straks", hvortil svigermoderen replicerede, at så måtte han dø for sig selv, for hun kunne ikke hjælpe ham.

På samme tid var den oven for omtalte Anne kommet ind til fru Gertrud, der sad

ved ilden i sin og Kristoffer Larsens bolig. Gertrud havde fortalt hende, at Kristoffer var alvorlig syg. Hertil havde Anne svaret – idet hun slog sig på brystet – at så blev pinen kortvarig, og at Gertrud hurtigt ville få sig en ny mand. Gertrud havde hertil udtalt ønske om, at Kristoffer var "fuld af rottekrudt", det vil sige, at hun formodentlig i fortvivlelse havde gjort sig klart, at døden var nært forestående, og at hun ønskede Kristoffers lidelser tilendebragt. Ifølge Annes udsagn bad Gertrud nu Anne om at skaffe sig noget rottekrudt!

Rasmus Sørensen hævdede, at et sådant vidneudsagn berørte både hans søsters og moders ære og liv, og at det ikke kunne have nogen beviskraft, idet et vidne ikke er noget vidne!

Der fremlagdes yderligere et vidnesbyrd fra to mænd, der havde været vægtene i byen den aften eller nat mellem klokken ni og ti. Skønt de dog ikke havde været til stede ved dødslejet, havde de hørt Anne råbe om Kristoffers død. Desuden omtaltes beklagelser fra afdøde afgivet til agtværdige mænd om, at hustruen, Gertrud, ikke ville give ham hverken vådt eller tørt eller søge seng med ham, hvilket han mente skyldtes svigermoderens uvilje mod ham. Endvidere hævdede kapellanen ved Sankt Nikolaj kirke, hr. Peder Tap, i et vidnesbyrd af Bytinget, at hverken han eller et andet, kvindeligt vidne, fru Anne Iversen, på afdøde havde kunnet iagttage tegn på helpætter, der var små blodudtrækninger under huden, som normalt kunne iagttages på patienter, der led af skørbug eller tyfus, og som var tegn på forestående død.

Rasmus Sørensen fremlagde nu et tingsvidne, der var afgivet af personer, der angive-

ligt havde stor erfaring i håndtering af lig med helsot og pest. De konstaterede, at Kristoffer Larsen umiskendeligt havde spor af helsepætter.

DOMMEN

Processen var foregået mundtligt med fremførelse af forskellige vidner og fremlæggelse af flere vidnebeviser. Herefter afgjordes sagen. Dommerkollegiet, der var forsamlet på Koldinghus, udgjordes i denne sag af otte medlemmer af Rigsrådet, der i kongens fravær var hans repræsentanter som dommere, og hvoraf kun den tidligere katolske biskop over Viborg stift, hr. Jørgen Friis, var juridisk skolet.

De fremkomne vidneudsagn kunne ikke retfærdiggøre en dødsdom, hvorfor Gertrud og hendes moder frifandtes. Man må formode, at Rasmus Sørensen, der på søsterens og moderens vegne havde udtaget stævning i sagen, har modtaget en, nu tabt, beseglet udskrift af dommen. Rigens skriver, Søren Kjær, der senere blev borgmester og tolder i Kolding, har formodentlig været til stede med Rettertingets protokol og har indført dommen og beseglet brevet med tingets segl. Trykt blev dommen ikke, men selvfølgelig har omgivelserne fået kendskab til udfaldet, og moder og datter har naturligvis fået deres frihed.

KONKLUSION

Dette var en sag om påstået manddrab, hvor anklagen var fremsat på et løst grundlag. Der blev ved fremlæggelsen for den daværende Højesteret, Det kongelige Retterting, fremdraget nye oplysninger, hvorved der var skabt grundlag for en fornyet stillingtagen i

sagen. Og skønt grundlaget for at afsige en frifindelse ikke specificeredes, har de fremførte udsagn været dommernes baggrund for at frifinde Rasmus Sørensens søster, fru Gertrud, og deres moder for henholdsvis drab og overfald på sagesløs.

Hvad der siden hen er hændt dem, tillader kildematerialet os ikke at sige noget om. Men retsprotokollerne giver et glimt af hverdagslivet i datidens samfund – dog ikke ligefrem det lystigste! Hovedparten af sagerne handler om berigelsessager i bredeste forstand. I de såkaldte Rigens Forfølgingsbøger kan man finde oplysninger om, hvilke foreholdsregler, der blev taget for at udføre domstolens afgørelser.

KILDEMATERIALE

Tegnelser over alle lande, *Danske Magazin indeholdende Bidrag til den Danske Historie og det Danske Sprogs Historie*, 4. række 1. bind, Kbh. 1864, s. 196-224.

Danske Kancelliregistranter 1535-1550, udgivne ved Kr. Erslev og W. Møllerup af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, Kbh. 1881-82, s. 288-98.

Rigsarkivet, Kbh., Kongens Retterting. Herredagsdombog nr. 5, (1545-1549) f. 141r-61r. Ditlev Tamm, *Kongens Retterting 1537-1660*, II, Kbh. 2003, s. 57-60, nr. 541-565.

J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, *Samling af gamle danske Love*, IV, Kbh. 1824, s. 182.

Det Kgl. Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid, udgivet ved Troels Dahlerup af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, I, Kbh. 1959, s. XI.

Susanne Vogt: Søren Kjær, borgmester og tolder i Kolding, *Koldingbogen 1987*, Kolding 1987, s. 97-100.